

Teodor Sabolić*

Lucija Vejmelka*

UDOMITELJSTVO DJECE U HRVATSKOJ IZ PERSPEKTIVE UDOMITELJA I STRUČNJAKA

Sažetak

U mnogim službenim dokumentima Vlade Republike Hrvatske i nadležnih ministarstava koji se tiču procesa deinstitutionalizacije udomiteljstvo se navodi kao prioritetni oblik izvaninstitucionalne skrbi. Svrha je rada opisati proces udomiteljstva djece u Hrvatskoj te prikazati rezultate istraživanja provedenog s udomiteljima i stručnjacima, a u vidu unapređenja udomiteljstva. Proces udomiteljstva započinje već samom motivacijom i odlukom potencijalnog udomitelja za obavljanjem udomiteljstva, potom slijedi prijava u nadležni centar za socijalnu skrb, slijedi selekcija koju provodi Tim za udomiteljstvo, zatim osposobljavanje udomitelja prije dobivanja dozvole za obavljanje udomiteljstva, te na koncu u udomiteljsku obitelj na smještaj dolazi korisnik. Istraživanje je provedeno s udomiteljima (N=6), socijalnim radnicima (N=3) i psiholozima (N=3,) a čime se poštivala raznolikost perspektiva. Podaci su prikupljeni polustrukturiranim intervjuom, a zatim kvalitativno obrađeni tematskom analizom. Analiza prikupljenih podataka pokazala je da su udomitelji i stručnjaci generalno zadovoljni samim procesom udomljavaanja te da udomitelji pomoć i podršku vide u bliskim osobama. Neke od smjernica koje su sudionici istraživanja istaknuli kao mogućnosti unapređenja udomiteljstva odnose se na povećanje dostupnih informacija o udomiteljstvu, promjenu zakonodavnih okvira, profesionalizaciju udomiteljstva, a kao važan problem istaknuli su i manjak stručnjaka koji rade na poslovima udomiteljstva.

* HR- 42 000 Varaždin, s.teodor@gmail.com

* Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Studijski centar Socijalnog rada, Nazorova 51, HR- 10 000 Zagreb, lvejmelka@pravo.hr

Ključne riječi: *mogućnosti unapređenja udomiteljstva, perspektiva udomitelja i stručnjaka, proces udomljavanja*

1. Uvod

Ulazak u 21. stoljeće donio je mnogobrojne promjene na području razvoja socijalne skrbi. Naglasak na promociji i širenju izvaninstitucionalnih oblika skrbi za djecu i odraslih osoba jedna je od značajnih smjernica razvoja sustava socijalne skrbi, kako u svijetu, tako i u Republici Hrvatskoj. Pristupom Europskoj uniji, Vlada Republike Hrvatske obvezala se donijeti nove pozitivnopravne propise kao i mnogobrojne strategije u svim područjima života ljudi pa tako i na području sustava socijalne skrbi. Zakon o ustrojstvu i djelokrugu ministarstava i drugih središnjih tijela državne uprave (NN 150/2011) razdvojio je nekadašnje Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi na dva samostalna ministarstva, Ministarstvo zdravlja te Ministarstvo socijalne politike i mladih, dajući na taj način sustavu socijalne skrbi, kao jednom od najvažnijih sustava socijalne države, samostalno ministarstvo - Ministarstvo socijalne politike i mladih. Zadatak novog odvojenog Ministarstva jest restrukturacija sustava socijalne skrbi, od zakonodavne pa sve do provedbene razine, kao i uspostava boljeg i učinkovitijeg sustava nadzora.

Kako bi se temi pristupilo s više razina, poštivajući multidisciplinarne perspektive stručnjaka i udomitelja, u prvom je dijelu rada pobliže opisan cjelokupni proces udomiteljstva u skladu s novim teorijskim i praktičnim spoznajama, dok su u drugom dijelu prikazani rezultati kvalitativnog istraživanja provedenog za potrebe izrade ovoga rada.

2. Udomiteljstvo djece

Strategija koja je od značajne važnosti za ovaj rad jest Strategija razvoja sustava socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2011.-2016. (Vlada Republike Hrvatske, 2011) koja kao prioritete razvoja sustava socijalne skrbi navodi, između ostalih, provođenje decentralizacije sustava socijalne skrbi, povećanje dostupnosti i kvalitete socijalnih usluga uz regionalnu ravnomjernost, zaustavljanje trendova institucionalizacije te provođenje

Udomiteljstvo djece u Hrvatskoj...

deinstitucionalizacije, kao i unapređenje udomiteljske skrbi u Republici Hrvatskoj. Također, u Strategiji se navodi kako u pogledu deinstitucionalizacije poseban naglasak treba staviti na udomiteljstvo, pri čemu bi još veću pozornost trebalo pridati unapređenju i promidžbi udomiteljske skrbi u Hrvatskoj što do danas predstavlja veliki izazov (Vlada Republike Hrvatske, 2011). Udomiteljstvo kao oblik izvaninstitucionalne skrbi za djecu i odrasle u Republici Hrvatskoj ima relativno dugu tradiciju (Kletečki Radović i Kregar Orešković, 2005), no zanimljivo je napomenuti kako je prvi Zakon o udomiteljstvu donesen tek 2007. godine. Najnoviji Zakon o udomiteljstvu (NN, 90/2011, 78/2012) udomiteljstvo definira kao oblik skrbi izvan vlastite obitelji kojim se djetetu ili odrasloj osobi osigurava smještaj i skrb u udomiteljskoj obitelji, a ono prema potrebama korisnika može biti tradicionalno, specijalizirano, hitno te povremeno udomiteljstvo. Ovisno o tome postoji li srodstvo između udomitelja i korisnika, udomiteljstvo se može podijeliti na srodničko te nesrodničko udomiteljstvo.

Domovi socijalne skrbi, kada govorimo o djeci i mladeži, obuhvaćaju domove za smještaj djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi te domove za odgoj djece i mladeži. Domovi za smještaj djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi (državni/nedržavni) u današnje vrijeme, za suvremene standarde skrbi o djeci, preveliki su i zastarjelog organizacijskog oblika, a broj stručnih suradnika je nedovoljan, te je nužna njihova reforma (Laklija, 2011; Vejmelka, 2012). Stručnjaci se slažu kako smještaj djece u institucije, pogotovo one najmlađe, izlaže djecu dodatnim štetnim posljedicama na njihov psihosocijalni razvoj te jednoglasno promiču deinstitucionalizaciju skrbi za djecu dajući prednost razvijanju obiteljskih oblika skrbi za djecu (Browne, 2009; Jovančević, 2008; Johnsoni sur., 2006; Radočaj, 2005 prema Vejmelka, 2012).

Prema Planu deinstitucionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj predviđeno je šest ciljeva. Prvi je cilj postići omjer 20 % : 80 % izvaninstitucijskog smještaja djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi u odnosu na institucijsku skrb, zatim smanjiti broj djece i mladeži s poremećajima u ponašanju (40 %), broj djece s teškoćama u razvoju (40 %), broj

osoba s invaliditetom (30 %) te broj psihički bolesnih odraslih osoba (20 %) u institucijskim oblicima smještaja, te razviti izvaninstitucijske oblike smještaja i izvaninstitucijske usluge socijalne skrbi (Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, 2010).

Tablica 1. Usporedba institucijskih i izvaninstitucijskih oblika smještaja 2010. i 2013. godine (Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, 2010; Ministarstvo socijalne politike i mladih, 2014)

	Državni domovi socijalne skrbi		Nedržavni domovi socijalne skrbi		Druge pravne osobe koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi		Ukupno		Promjena broja smještenih korisnika
	2010.	2013.	2010.	2013.	2010.	2013.	2010.	2013.	
Djeca bez odgovarajuće roditeljske skrbi	782	867	188	229	164	219	1 134	1 315	15,96 %
Djeca s poremećajima u ponašanju	1 477	1 030	-	-	-	-	1 477	1 030	-30,26 %
Djeca s teškoćama u razvoju + osobe s invaliditetom	4 207	4 706	1 259	1 496	600	1 251	6 066	7 453	22,87 %
Psihički bolesne odrasle osobe	3 205	2 886	901	936	30	50	4 136	3 872	-6,38 %
Ukupno (1-4)							12 813	12 150	5,17 %
Izvaninstitucijski smještaj (udomiteljske obitelji + obiteljski domovi) od 1-4 (2010.)					1 695 + 30 + 942 + 964 = 3 631 korisnik				11,68 %
Izvaninstitucijski smještaj (udomiteljske obitelji + obiteljski domovi) od 1-4 (2013.)					1 891+76+921+ 1 167= 4 055 korisnik				

Kao što je vidljivo iz *tablice 1*, godine 2010. omjer smještene djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi bio je 40,08 % naprema 59,92 % u korist izvaninstitucijskog smještaja, dok godine 2013. taj omjer iznosi 41,02 % naprema 58,98 % u korist izvaninstitucijskog smještaja.

Kod djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi vidimo porast institucijskog smještaja u 2013. godini u odnosu na 2010. i to za 15,96 %, ali i porast izvaninstitucijskih oblika smještaja za 11,56 %. Što se tiče djece s poremećajima u ponašanju, od 2010. do 2013. godine vidljivo je smanjenje institucijskog smještaja od 30,26 %, dok je kod djece s teškoćama u razvoju i osobama s invaliditetom institucijski smještaj porastao za 22,87 %. Nadalje, kod psihički bolesnih odraslih osoba vidljivo je da je broj institucijskog smještaja 2013. pao za 6,38 % u odnosu na 2010. godinu, dok se istovremeno i povećao broj smještaja psihički bolesnih odraslih osoba u izvaninstitucijske oblike smještaja (vidjeti *tablicu 1*). Iz navedenog se može zaključiti da su mjere kojima je nadležno ministarstvo provodilo deinstitutionalizaciju, u navedenom razdoblju, bile uspješne u pogledu smanjenja institucijskog smještaja za djecu s poremećajima u ponašanju, dok je kod djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi, te psihički bolesnih odraslih osoba, ostao relativno isti omjer institucijskog i izvaninstitucijskog smještaja, a kod djece s poremećajima u ponašanju je najveće smanjenje institucijskog smještaja a što svakako pridonosi cilju deinstitutionalizacije u sustavu skrbi za djecu; ali, s druge strane, još je uvijek ogromna razlika u institucijskim i izvaninstitucijskim oblicima smještaja navedene skupine korisnika – najviše ih je smješteno u institucijskim oblicima smještaja. Važno je naglasiti da su domovi za odgoj djece i mladeži tretmanske institucije, broj suradnika je nedovoljan, te je nužna njihova reforma (Laklija, 2011; Vejmelka, 2012). U svakom slučaju, domovi za odgoj djece i mladeži, u koje se smještavaju djeca s problemima u ponašanju, pružaju različite oblike brige i podrške u svrhu preodgoja djeteta u smjeru općeprihvaćenog psihosocijalnog funkcioniranja djeteta.

Sukladno navedenom, u cilju daljnje deinstitutionalizacije potrebno je djeci osigurati smještaj u obiteljima udomitelja, čiji se broj i kvaliteta trebaju povećati intenzivnim ulaganjem resursa u području udomiteljstva, kao i raditi na transformaciji postojećih ustanova u ustanove malog kapaciteta, i to u cilju uvažavanja i poštovanja dječjih prava (prvenstveno prava na odrastanje u okruženju obiteljskog tipa) (Laklija, 2009; Ivković i Žižak 2010; Jelavić i Žic-Grgat, 2005; Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, 2010 prema Laklija, 2011).

2.1. Proces udomiteljstva djece

Kletečki Radović i Kregar Orešković (2005) u svojem radu iznose pokusnu teoriju o procesu udomiteljstva u kojem navode kako iskustvo udomljavanja čine okolnosti koje prethode udomiteljstvu, okolnosti života u udomiteljskoj obitelji te podrška i praćenje stručnih službi. Pokusna teorija navedenih autora dala je značajan doprinos razumijevanju procesa udomiteljstva, međutim prošlo je desetljeće od njihova istraživanja, dogodila se promjena zakona i pravnih propisa kojima se uređuje udomiteljstvo u Republici Hrvatskoj, a obzirom na nove spoznaje i saznanja kako o kvalitativnoj metodologiji, tako i o procesu udomiteljstva, ovaj rad je posvećen upravo procesu udomiteljstva i mogućnostima unapređenja iz perspektive udomitelja i stručnjaka.

Sam proces udomiteljstva počinje već inicijalnom odlukom i motivacijom udomitelja za obavljanjem udomiteljstva. Motivi za udomljavanjem prvenstveno su intrinzične prirode, što pokazuje u svojem istraživanjima Savanović (2010) koja je ustvrdila da kod većine sudionika istraživanja novčana naknada nije bitna kod odluke za obavljanje udomiteljstva, a prema rezultatima istraživanja Laklije (2011) motivi najizraženiji kod udomitelja jesu altruizam te motiv popunjavanja praznine u životu. Također se i u UNICEF-ovoj publikaciji autora Ivković i Žižak (2010) kao jedni od najčešćih navode altruistički motivi (ljubav prema djeci) kao i osobni razlozi (samoća). Također, kao nadopunu u potpunosti intrinzičnim motivima za udomljavanjem, Baum i sur. (2001) kao motive za udomljavanjem navode ohrabivanje i poticaje od strane prijatelja, rodbine i/ili lokalne zajednice, poznanstvo s već postojećim udomiteljima te postojanje slobodnih prostornih/smještajnih kapaciteta, dok Rodger i sur. (2006 prema Laklija, 2012) kao značajan faktor motivacije za udomljavanjem dodaju i medije. Kao važan doprinos te razlog prevladavanja intrinzične motivacije nad ekstrinzičnom, kada govorimo o motivaciji za udomljavanjem, možemo nadodati i relativno niske naknade koje udomitelji primaju za svoj trud i rad, što je u više navrata navedeno u istraživanju Ivković i Žižak (2010). Nadalje, Redding i sur. (2000 prema Laklija, 2011) zaključuju da su snažno motivirani udomitelji uspješniji u svojoj udomiteljskoj ulozi, osobito ako je riječ o motivaciji

koja je intrinzična i proizlazi iz osobnih potreba udomitelja, te preporučuju da se kod procjene novih udomitelja u obzir uzima i motivacijska zrelost.

Sljedeći je korak inicijalno kontaktiranje mjesno nadležnog centra za socijalnu skrb od strane potencijalnih udomitelja kako bi predali zahtjev za obavljanjem udomiteljstva. Veliku ulogu u samom procesu udomljavanja ima Tim za udomiteljstvo¹ nadležnog centra za socijalnu skrb koji, između ostalog, »provodi osposobljavanje udomitelja prije smještaja prvog korisnika i davanja dozvole za obavljanje udomiteljstva u trajanju od 40 sati, utvrđuje motivaciju i provodi selekciju udomitelja« (Zakon o udomiteljstvu, NN, 90/2011, 78/2012, čl. 51, st. 2, t. 2) te »provodi osposobljavanje i edukacije za bračnog/izvanbračnog druga udomitelja ili drugog odraslog člana udomiteljske obitelji« (Zakon o udomiteljstvu, NN, 90/2011, 78/2012, čl. 51, st. 2, t. 7). Ako unutar centra za socijalnu skrb nije formiran Tim za udomiteljstvo, njegove obveze preuzimaju stručnjaci koji rade na poslovima udomiteljstva unutar Odjela za djecu, mladež i obitelj u nadležnom centru socijalne skrbi ili pak Tim za udomiteljstvo glavnog centra unutar županije, ukoliko je takav određen. Jedan od prijedloga stručnjaka za unapređenje udomiteljstva za djecu jest formirati tim za udomiteljstvo u svim županijama (Ivković i Žižak, 2010). Tim za udomiteljstvo ili stručnjaci koji rade na poslovima udomiteljstva razgovorom s potencijalnim udomiteljima te članovima njihovih obitelji, posjetom njihovim domovima te pregledom socio-ekonomskih obilježja potencijalnih udomitelja, utvrđuju motivaciju udomitelja za obavljanjem udomiteljstva te provode selekciju udomitelja.

Nameće se pitanje bi li se Zakonom o udomiteljstvu također trebalo propisati najmanje završeno srednjoškolsko obrazovanje kao uvjet za udomljavanje, posebice kada se radi o udomiteljstvu za djecu s obzirom na kompleksnost i važnost njihova rasta i psihosocijalnog razvoja tijekom cjelokupnog procesa udomljavanja. Osobe s višim stupnjem obrazovanja posjeduju više znanja i vještina te se lakše nose sa zahtjevima svakodnevice – poznato je da su osobe s nižim stupnjem obrazovanja u većem riziku od nezaposlenosti, siromaštva i

¹ Prema čl. 5. st. 2. Zakona o udomiteljstvu (NN, 90/2011, 78/2012), Tim za udomiteljstvo je »stručni tim kojeg čine stručni radnici Centra za socijalnu skrb koji obavljaju poslove vezane uz udomiteljstvo«.

socijalne isključenosti, te da posjeduju manji ljudski i socijalni kapital (Matković, 2006). Shodno tome, udomitelji s višim stupnjem obrazovanja mogli bi pozitivnije utjecati na psihosocijalni razvoj udomljene djece.

Nakon inicijalne selekcije udomitelji moraju završiti osposobljavanje za obavljanje udomiteljstva u trajanju od 40 sati prije izdavanje dozvole za obavljanje udomiteljstva. Osposobljavanje provodi Tim za udomiteljstvo ili stručnjaci koji rade na poslovima udomiteljstva, s manjim grupama udomitelja, a ono obuhvaća različita područja (poput komunikacijskih vještina u skrbi za djecu i mlade osobe, zaštitu prava, interesa i dobrobiti djeteta, uloga i odgovornost udomitelja itd.) (Zakon o udomiteljstvu, NN 90/2011, 78/2012, čl. 54), što je smatramo vrlo kvalitetno osmišljenim i provedivim u praksi.

Po zadovoljavanju svih pretpostavki utvrđenih Zakonom te provedbom osposobljavanja u udomiteljsku obitelj na smještaj dolazi korisnik, koji je prethodno izdvojen iz svoje primarne sredine ili ustanove socijalne skrbi, dok udomitelji kod korisnika često zamjećuju i navode različite složene emocionalne, socijalne, obrazovne te bihevioralne poteškoće. Tijekom procesa prilagodbe korisnika u udomiteljsku obitelj razvija se privrženost između udomljenog djeteta te udomitelja, a mogu se javiti i neke poteškoće i problemi koji otežavaju udomiteljstvo (npr. problemi u ponašanju, hiperaktivnost korisnika ili pak problematični odnosi udomitelja s biološkim roditeljima i sl.) (Kletečki Radović i Kregar Orešković, 2005). Tijekom cjelokupnog procesa udomljavanja udomitelji surađuju s nadležnim centrom za socijalnu skrb: priprema obitelji za smještaj korisnika, izrada individualnog plana promjene prije i za vrijeme smještaja korisnika te sudjelovanje u edukacijama koje provodi nadležni centar za socijalnu skrb (Zakon o udomiteljstvu, NN, 90/2011, 78/2012, čl. 41). Kao problemi koji se javljaju u ovom odnosu često se navode nedovoljna podrška centra za socijalnu skrb udomiteljima (nisu angažirani, kontakti su rijetki ili ih nema) te problemi administrativnog tipa (manjak vremena, manjak zaposlenih, previše papirologije) (Kletečki Radović i Kregar Orešković, 2005).

Centar za socijalnu skrb, odnosno Tim za udomiteljstvo važan je faktor kroz cjelokupni proces udomljavanja – od inicijalne selekcije udomitelja, vođenja i osmišljavanja radionica osposobljavanja, izdavanja dozvole za udomiteljstvo, te tijekom udomljavanja kao servis stručne pomoći i podrške udomiteljima kao i udomljenim korisnicima. Također su udomiteljima kao resurs za pomoć i podršku, osim članova obitelji, prijatelja te drugih članova lokalne zajednice, dostupne i organizacije civilnog društva, a Zakonom o udomiteljstvu (NN, 90/2011, 78/20112) propisane su i obvezne supervizije za udomitelje. Osim navedenih resursa pomoći i podrške udomiteljima smatramo kako bi bilo od iznimne važnosti, te u cilju kvalitetnijeg sustava udomiteljstva, uspostaviti nove komunikacijske kanale (npr. krizni telefon) i osnovati mobilne timove podrške (organiziranje grupne podrške za udomitelje i udomljene korisnike, telefonsko savjetovanje, organiziranje lokalnih kampanji za promidžbu udomiteljstva itd.), što u svom radu navodi i Laklija (2011).

3. Istraživački postupak i metoda

3.1. Cilj rada i istraživačka pitanja

Cilj našeg istraživanja bio je saznati kako udomitelji i stručnjaci opisuju stanje udomiteljstva u Republici Hrvatskoj i kritički vrednovati to stanje u svrhu njegova unapređenja. U skladu s navedenim ciljem postavljena su sljedeća istraživačka pitanja:

1. Kakvo je iskustvo udomitelja i stručnjaka s procesom udomljavanja djece te s dostupnom pomoći i podrškom tijekom udomljavanja djece?
2. Kako udomitelji i stručnjaci vide mogućnosti unapređenja udomiteljstva na području Republike Hrvatske?

3.2. Metoda

Podaci su prikupljeni polustrukturiranim intervjuom koji se, za udomitelje, sastojao se od osam pitanja te nekoliko potpitanja, a njime se htjelo istražiti što je udomitelje potaknulo na udomljavanje (pitanje 1.), koliko dugo se bave udomiteljstvom (pitanje 2.), koliko djece udomljavaju (pitanje 3.), duljinu trajanja procesa dobivanja dozvole za obavljanje udomiteljstva (pitanje 4.), tko im pruža pomoć i podršku u obavljanju udomiteljstva (pitanje

5.), njihovo mišljenje o pozitivnim i negativnim aspektima udomiteljstva (pitanja 6. i 7.) te njihova mišljenja o mogućnostima unapređenja udomiteljstva na području Republike Hrvatske (pitanje 8.) (vidi *prilog 1*).

S druge strane, polustrukturirani intervju za stručnjake sadržavao je četiri pitanja i nekoliko potpitanja, a njime se htjelo istražiti kako teče proces udomljavanja na području kojega su nadležni (pitanje 1.), što misle koji su pozitivni (pitanje 2.), a što negativni aspekti procesa udomljavanja (pitanje 3.), te gdje vide mogućnosti unapređenja udomiteljstva na području Republike Hrvatske (pitanje 4.) (vidi *prilog 2*).

Navedenu metoda prikupljanja podataka smatramo praktičnijom od, primjerice fokus grupe, budući da se istraživanje provodilo u tri grada te s dvije skupine sudionika – udomiteljima i stručnjacima koji rade na poslovima udomiteljstva.

3.3. Sudionici

Budući da smatramo važnim sagledati proces udomiteljstva iz perspektive korisnika i eksperata, sudionici istraživanja bili su udomitelji (N=6) te socijalni radnici (N=3) i psiholozi (N=3) koji rade na poslovima udomiteljstva, po dva udomitelja te dva stručnjaka iz Zagreba, Varaždina te Bjelovara.

Svi udomitelji bili su ženskog spola, sa završenom srednjom stručnom spremom, i to u dobi od 35 do 67 godina (prosječna dob=48,5 godina), dok se udomiteljstvom bave od 5 do 28 godina (prosječno 13 godina), te su do sada su udomili od 1 do 11 djece (prosječno 5,33). Ispitani stručnjaci (socijalni radnici i psiholozi) rade na poslovima udomiteljstva od 1 do 15 godina (prosječno 7,33 godine), pet sudionika istraživanja bilo je ženskog spola, dok je jedan sudionik bio muškog spola. Uzorak je bio prigodan. Do sudionika istraživanja došlo se preko centara za socijalnu skrb u Zagrebu, Varaždinu te Bjelovaru, a naznačujemo da su svi sudionici istraživanja, po inicijalnom telefonskom razgovoru, bili zainteresirani i voljni sudjelovati u istraživanju.

3.4. Postupak

Istraživanje i intervjuiranje udomitelja i stručnjaka proveli su autori od kolovoza do listopada 2014. godine. Voditelj je intervju uz okvirnu strukturu intervju imao unaprijed pripremljene smjernice za njegovo provođenje koje su se sastojale od uputa za pripremu intervju (primjerice osiguranje prikladnog prostora za provođenje intervju) te samu provedbu (u uvodnom dijelu kod predstavljanja voditelja intervju i etičkih smjernica u kontekstu informiranog dobrovoljnog pristanka, povjerljivosti i dostupnosti istraživačkih nalaza nakon završenog istraživanja, zatim predviđenog vremena trajanja intervju, dok su u uputama navedeni i primjeri potpitanja za poticanje sudionika istraživanja).

Prilikom ostvarivanja inicijalnog kontakta (telefonski), sudionici istraživanja su bili upoznati s etičkim načelima kojih će se voditelj intervju pridržavati u provedbi intervju. To je uključivalo upoznavanje sudionika istraživanja s ciljem i svrhom istraživanja, traženje njihova dobrovoljna sudjelovanja u istraživanju, kao i traženje dozvole za snimanje razgovora tijekom provođenja intervju. Također, sudionicima istraživanja bilo je objašnjeno kako će se štititi njihovo pravo na povjerljivost, iako istraživanje nije anonimno, i to na način da nigdje neće biti korišteni njihovi osobni podaci (npr. ime i prezime, adresa, i sl.), te da imaju pravo odustati od intervju u bilo kojem trenutku ili naprosto ne odgovoriti na pojedino pitanje. Nadalje, ispitanici su bili obaviješteni o vremenskom trajanju intervju te o tome gdje će intervjuom prikupljeni podaci biti pohranjeni i objavljeni, te da ako žele, po završetku rada, imati će mogućnost uvida u rezultate istraživanja. Istraživanje je provedeno u uredima stručnjaka te kućama udomitelja za djecu, dok se sudionike (neposredno prije same provedbe istraživanja) ponovno upoznalo s etičkim načelima kojih će se autor pridržavati. Tijekom provedbe prikupljanja podataka bili su prisutni samo autor i sudionik, te nije bilo ometanja tijekom intervju. Provedeno je 12 intervju tehnikom licem-u-lice, prosječnog trajanja 30 minuta, a razgovor se uz prethodno dopuštenje snimao diktafonom putem mobilnog uređaja. Osipanja sudionika nije bilo.

3.5. Analiza prikupljenih podataka

Suradnjom autora istraživanjem dobiveni podaci obrađeni su metodom tematske analize² koju smo proveli kroz preporučenih (Braun & Clarke, 2006) šest koraka:

(1) upoznavanjem s podacima (čitanje, ponovno čitanje, zapisivanje inicijalnih ideja), nakon čega smo (2) generirali inicijalne kodove (kodiranje zanimljivih elemenata teksta, dodjeljivanje dijelova teksta kodovima), zatim smo (3) pretraživali teme (skupljanje kodova po sličnosti u potencijalne teme), pa je slijedila (4) provjera tema (provjera da li potencijalne teme odgovaraju izvadcima teksta kod prve razine kodiranja), da bi nakon toga (5) definirali i konačno imenovali teme (analiza kako bi se uvidjele specifičnosti svake teme i otkrivanje »priče koju priča analiza«, generiranje jasnih definicija i imena za svaku temu), i u konačnici smo (6) producirali izvještaje (selekcija živih, zanimljivih primjera, vraćanje na istraživačka pitanja i literaturu, pisanje izvješća).

4. Rezultati i rasprava

4.1. Iskustva udomitelja i stručnjaka s procesom udomljavanja

Prvim istraživačkim pitanjima obuhvaćena su dosadašnja iskustva udomitelja i stručnjaka s procesom udomljavanja. Dobiveni podaci ukazuju da su udomitelji i stručnjaci koji rade na poslovima udomiteljstva zadovoljni procesom udomljavanja, navodeći i neke potrebe i izazove daljnjeg razvoja udomiteljstva. Tematsko područje iskustva udomitelja i stručnjaka s procesom udomljavanja obuhvaća tri specifične teme (vidjeti *tablicu 2*): 1) Motivi za udomljavanjem, 2) Edukacija za stjecanje dozvole za obavljanje udomiteljstva i 3) Specifične poteškoće prilikom procesa udomljavanja.

² Tematska analiza kvalitativna je metoda obrade podataka koju zbog svoje fleksibilnosti i jednostavnosti primjene mogu koristiti i neiskusni istraživači. Možemo je definirati kao metodu identifikacije, analize i izvještavanja o uzorcima (temama) među prikupljenim podacima. Pomoću tematske analize podatke možemo organizirati i detaljno opisati, a zatim interpretirati aspekte različite istraživane teme (Boyatzis, 1998, prema Braun i Clarke, 2006).

Tablica 2. Iskustva udomitelja i stručnjaka s procesom udomljavanja

Tema	Kategorija
Motivi za udomljavanjem	Altruistički motivi za udomljavanje Popunjavanje praznine kao motiv za udomljavanjem Pozitivan utjecaj drugih kao motiv za udomljavanjem Pružanje pomoći srođnicima kao motiv za udomljavanjem
Edukacije za stjecanje dozvole za obavljanje udomiteljstva	Pozitivna percepcija radionica osposobljavanja Mogućnost dodatnih edukacija za udomitelje koje organiziraju kako centri za socijalnu skrb, tako i organizacije civilnog društva Mogućnost individualnih edukacija s udomiteljima zbog ubrzanja procesa dobivanja dozvole za obavljanje udomiteljstva
Specifične poteškoće prilikom procesa udomljavanja	Regionalne razlike s obzirom na trajanje procesa dobivanja dozvole za obavljanje udomiteljstva Nezadovoljstvo birokratizacijom Potreba za većim brojem stručnjaka Potreba daljnjeg razvoja specijaliziranog udomiteljstva Problem smještaja korisnika izvan primarne lokalne sredine

a) Motivi za udomljavanjem

Analizom podataka dobiveno je da kod udomitelja prevladavaju altruistički motivi za udomljavanjem, gdje se udomitelji na udomljavanje odlučuju neovisno o materijalnim sredstvima, što doznajemo ne samo od udomitelja, već i od socijalnih radnika (*«...većina njih zna doć i reć: ja bi udomio i bez naknade, meni to nije problem...»S2*), a motivi koji se najčešće ističu jesu ljubav prema djeci (*«...većinom su motivi uistinu ljubav prema djeci...» S2*), želja za pomaganjem djeci (*«...želja za pomoć nekom djetetu...» S2*), te shvaćanje da je udomiteljstvo nešto što dolazi prirodno, da je to ljudski (*«Ne znam...mm..to je meni prirodno došlo...ja mislim da je to, da je to, tako, jer ljudski da...možda bi svi trebali tak...» S4*).

Nadalje, kao važan motiv za udomljavanje, što je sukladno istraživanju Laklije (2011), ističe se popunjavanje praznine, odnosno popunjavanje praznine nakon osobne tragedije (*«...ja*

Udomiteljstvo djece u Hrvatskoj...

sam...i...i zbog svoje osobne tragedije nekako mislila da je to dobro za mene i pokazalo se da je, to je dobro i za njih...« S4) i zbog neostvarenog roditeljstva («...udomitelji koji se nama javljaju, njihova motivacija je uglavnom, dakle, recimo, ili nemaju svoje djece pa žele ostvariti roditeljstvo kroz taj način, barem jedan dio roditeljstva...« S6) te odlazak biološke djece iz obitelji («Pa kćer mi se oženila, otišla je i netko mi je falel...« S7). Zatim, vidljiv je pozitivan utjecaj drugih kao motiv za udomljavanjem što se očituje kroz poticaj bližnjih («Pa moja mama se, u biti to je tradicija, mama se moja bavi udomiteljstvom već... od 95.-te« S3) ali i utjecaj drugih udomiteljskih obitelji («Pa muž je bio u obitelji, jednoj koja se bavi udomiteljstvom i ne znam to ga je zainteresiralo i razgovarali smo budući da sam ja doma, nigdje ne radim.« S11). Naposljetku, kao jedan od motiva za udomljavanjem javlja se i srodstvo, odnosno pružanje pomoći srodnicima («Dobro ja sam ti srodnik...udomitelj srodnik..to me je potaknulo...« S5).

U svakom slučaju, dobiveni podaci o motivaciji udomitelja za obavljanjem udomiteljstva u skladu su s brojnim dosadašnjim istraživanjima (Savanović, 2010; Laklija, 2011; Ivković i Žižak, 2010), dok je naše mišljenje da je intrinzična motivacija³ za obavljanjem udomiteljstva definitivno jedan od poticajnih čimbenika, kako za postojeće tako i za buduće udomitelje te i za sam razvoj i promociju udomiteljstva. Nadalje, intrinzično motivirani udomitelji, ne samo što su sretniji u obavljanju udomiteljstva i kvalitetnije ga obavljaju od onih ekstrinzično motiviranih⁴ udomitelja, već i pridonose popularizaciji udomiteljstva kroz interakciju i komunikaciju s ljudima koji ih okružuju (upravo zbog tog »žara« kojim će pričati o udomiteljstvu), te posljedično moguće, i nekoga potaknuti na razmišljanje, na kraju i na

³Intrizični motivi proizlaze iz psiholoških potreba, osobne znatiželje i prirodne težnje za rastom i razvojem, pojavljuje se spontano kako bi osobe zadovoljile svoje psihološke potrebe. Tu bi spadale dobivene kategorije Altruistički motivi za udomljavanje te Popunjavanje praznine kao motiv za udomljavanje.

⁴Ekstrizični motivi proizlaze iz okolinskih poticaja i posljedica koja kod osoba stvara želju da se ponašamo na način koji izaziva poželjne posljedice. Moglo bi se reći da je to okolinski stvoren razlog da se započne i ustraje u nekom ponašanju gdje bi spadala dobivena kategorija Pozitivan utjecaj drugih kao motiv za udomljavanjem kod kojeg je ključan poticaj okoline kao motiv za obavljanje udomiteljstva.

javljanje centru za socijalnu skrb radi stjecanja dozvole za obavljanje udomiteljstva. Naposljetku, istaknuli bi kako pretpostavljamo da kategorija *srodstvo* kao motiv za obavljanje udomiteljstva može biti svrstana i u skupinu intrinzičnih (emocionalne veze i obiteljski odnosi) i ekstrinzičnih motiva (socijalno poželjna ponašanja, izbjegavanje osude okoline i sl.) a što bi bilo poželjno provjeriti u budućim istraživanjima ove tematike.

b) Edukacije za stjecanje dozvole za obavljanje udomiteljstva

Sljedeća tema koja se javila analizom prikupljenih podataka jest edukacija koju udomitelji prolaze tijekom osposobljavanja prije stjecanja dozvole za obavljanje udomiteljstva.

Udomitelji, pa i stručnjaci iskazuju zadovoljstvo edukacijama navodeći kako su one informativne (*»...pa edukacije su bile jako dobre, dobili smo dosta informacija...« S9*), korisne (*»...a to su ovako općenite stvari, ali za ljude koji tek ulaze u to, sigurno jako korisno...« S4*), obuhvatne (*»...edukacija u biti obuhvati sve ono kaj trebaš znati, znati da si ti upoznati u startu odma...« S3*), opširne (*»...i opširne su te edukacije...« S5*), dobro pripremljene (*»...znači stvarno se potrudimo kvalitetno ih pripremiti i to je ono, pravi posao tu se isto jako lijepo osjećate...« S1*), a također postoji i mogućnost dodatnih edukacija (*»...oni prolaze najmanje jednom godišnje još druge edukacije, koje organiziramo i mi u centru i obiteljski centar, il' udruga udomitelja koja djeluje na području naše županije...« S1*), kao i mogućnost individualnih edukacija s udomiteljima zbog ubrzanja procesa dobivanja dozvole za obavljanje udomiteljstva (*»...ukoliko mi vidimo da recimo nema pomaka ka grupi ili nešto, mi radimo individualno onda edukaciju s ljudima i zapravo ne štopamo na takav način dozvole i tako da proces uistinu dobro ide...« S2*).

Naime, uz obvezno osposobljavanje, udomitelji polaze dodatne edukacije najmanje jednom godišnje, a po potrebi i češće, što je također propisano Zakonom o udomiteljstvu (NN, 90/2011, 78/2012), a iz prethodno navedenog vidljivo je kako se one odvijaju redovito te da su kako udomitelji tako i stručnjaci zadovoljni njihovom kvalitetom. Mišljenja smo da su osposobljavanje te edukacije za udomitelje osmišljene kvalitetno te da definitivno obrađuju

najvažnije aspekte procesa udomiteljstva, no kada bi se išlo u sljedeći korak razvoja udomiteljstva, a to je definitivno profesionalizacija, potrebno bi bilo povećati opseg obveznog osposobljavanja prije smještaja djeteta u udomiteljsku obitelj i dobivanja dozvole za obavljanje udomiteljstva, te povećati broj obveznih edukacija koje se provode na godišnjoj razini a o čemu će biti nešto više riječi u narednom dijelu našeg rada.

c) Specifične poteškoće prilikom procesa udomljavanja

Ova tema prikazuje potrebe i izazove tijekom procesa udomljavanja koje su prepoznali udomitelji i stručnjaci te obuhvaća pet kategorija. Prva kategorija jesu regionalne razlike s obzirom na trajanje procesa dobivanja dozvole za obavljanje udomiteljstva gdje možemo vidjeti kako je u Zagrebu i Varaždinu prisutan brzi rok izdavanja dozvola za obavljanje udomiteljstva (*»...da velim, u startu kad su došli iz centra za socijalnu skrb za to, zbilja smo prošli nazovimo prošli odma to...« S3; »...u principu Vam je to mjesec i pol, dva...« S6*), dok je u Bjelovaru taj rok nešto dulji (*»...pa mislim oko pola godine možda malo više...« S9; »Cjelokupni proces dobivanja dozvole za udomiteljstvo traje prosječno pola godine.« S12*).

Iako su u istraživanju sudjelovale samo tri županije uočljive su jasne razlike u vremenu koje prođe od prijave do dobivanja dozvole za obavljanje udomiteljstva. Nadalje, vidljivo je i da postoji nezadovoljstvo birokracijom od strane stručnjaka, ali i udomitelja, koje se očituje u birokratskoj opterećenosti stručnjaka (*»...birokratski sam opterećena da je to prestrašno...« S1; »...znači, ja sam tak nesretna jer meni 80 % vrijeme otpada na ovu administraciju, papirologiju...« S1*) te nezadovoljstvu udomitelja papirologijom (*»...mislim, to da vi vidite koliko ja papira imam za to troje djece, to ne bi vjerovali...to ja moram i fascikle imati, to je celo knjigovodstvo...« S4*). Također, kao jedna od potreba javlja se i potreba za većim brojem stručnjaka gdje udomitelji i stručnjaci govore o nedostatku stručnjaka koji rade na poslovima udomiteljstva (*»...jer taj Tim smatram da Tim za udomiteljstvo ne može sve sam...« S5; »Potrebno je osigurati dovoljan broj stručnih radnike koji bi u Centrima obavljali stručne poslove vezane samo uz udomiteljstvo...« S10*) a navedeni nedostatak stručnjaka koči proces udomljavanja (*»ono što nas koči naravno je činjenica da premalo nas je u timu.« S1*).

Udomiteljstvo djece u Hrvatskoj...

Prepoznata je i potreba daljnjeg razvoja specijaliziranog udomiteljstva koja se očituje u nedostatku aktivnosti za udomljenu djecu s poteškoćama u razvoju (*»Da ima više ustanova u koje bi mogli voditi djecu s teškoćama da tamo idu na neke radionice, vježbe...« S9*) te nedostatku udomitelja za specijalizirano udomiteljstvo (*»...ono što je nama problem to je nedostatak udomiteljskih obitelji, a pogotovo za neke kategorije djece, za djecu s teškoćama, zaostajanjem u razvoju...« S6*). Konačno, kao veliki problem i izazov sudionici istraživanja ističu problem smještaja korisnika izvan primarne lokalne sredine (*»...jer zapravo, jer mi stalno dobivamo zahtjeve iz drugih sredina, iz Dalmacije, Like, Slavonije zahtjeve za udomiteljskim smještajem njihove djece, što nije dobro...« S8; »Trebalo biti intencija da ljudi ostanu u lokalnim zajednicama odakle potječu...i mene užasno brine što se događa sa našom djecom koja su sedam do deset godina u Zagrebu i onda ih nemamo di smjestiti pa ih smještavamo izvan Zagreba...to procjenjujem da nisu dobre priče i da to treba mijenjati...« S2*).

U svakom slučaju, regionalne nejednakosti u odnosu na rasprostranjenost udomiteljstva i više su no uočljive. Najviše je djece i odraslih u udomiteljskim obiteljima smješteno u Zagrebu (684), Osječko-baranjskoj županiji (534) te u Zagrebačkoj županiji (530), dok ih je najmanje smješteno u Dubrovačko-neretvanskoj županiji (22), Šibensko-kninskoj županiji (41) i Ličko-senjskoj županiji (63). Također, prilika je navesti kako je u Varaždinskoj županiji bilo smješteno 378 djece i odraslih u udomiteljskim obiteljima, dok je u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji bilo njih 359. (Ministarstvo socijalne politike i mladih, 2014). Napomenimo i to da u Varaždinu postoji duga tradicija udomiteljstva što su istakli i stručnjaci (*»Pa evo, područje Varaždinske županije ima jedan tradicijski oblik udomiteljstva prema djeci.«S1; »...dakle datiraju tu negdje ta udomiteljstva od negdje 1950. godine.«S1*). Kako postoje velike regionalne razlike u odnosu na rasprostranjenost udomiteljstva (veća socijalna prihvaćenost udomiteljstva na području sjeverne Hrvatske), kao jedna od mjera razvoja sustava socijalne skrbi koja se navodi u Strategiji razvoja sustava socijalne skrbi jest poticanje ravnomjernog razvoja udomiteljstva na području cijele Republike Hrvatske (Vlada Republike Hrvatske, 2011).

4.2. Iskustva udomitelja s dostupnom pomoći i podrškom tijekom udomljavanja
Sljedeće tematsko područje bilo je usmjereno na dobivanje informacija o iskustvima udomitelja s dobivenom pomoći i podrškom tijekom udomljavanja. Dobiveni podaci ukazuju da su udomitelji najviše zadovoljni pomoći i podrškom pruženoj od strane neformalne socijalne mreže te podrškom lokalne zajednice, dok se oko pomoći stručnjaka, supervizije te organizacija civilnog društva pojavljuju različita mišljenja. Tematsko područje iskustva udomitelja s dostupnom pomoći i podrškom tijekom udomljavanja (*tablica 3*) obuhvaća tri specifične teme i njima pripadajuće kategorije.

Tablica 3. *Iskustva udomitelja s dostupnom pomoći i podrškom tijekom udomljavanja*

Tema	Kategorija
Uloga javnog/državnog sektora	Podrška lokalne zajednice Podijeljenost mišljenja o podršci stručnjaka Podijeljenost mišljenja o superviziji
Uloga civilnog društva	Procjena udomitelja da udruga nije značajna Zadovoljstvo rada organizacija civilnog društva
Uloga neformalne socijalne mreže	Pomoć i podrška od strane drugih udomitelja Pomoć i podrška od strane susjeda Pomoć i podrška od strane prijatelja Pomoć i podrška od strane obitelji

a) Uloga javnog/državnog sektora

Udomitelji su zadovoljni podrškom lokalne zajednice u obavljanju udomiteljstva, a ona se očituje u podršci grada (*»...Grad Bjelovar ustupio je na korištenje prostor gradske vijećnice prilikom održavanja sastanka i skupova udruge udomitelja.« S10*), te podršci škole (*»...od škole imam potpunu podršku...« S9*; *»...škola mi je izašla u susret to ne mogu reć...« S5*). Što se tiče podrške stručnjaka, udomitelji su ovdje različitih mišljenja pa tako neki navode kako su zadovoljni pomoći i podrškom dobivenom od strane stručnjaka koja se ogleda u njihovoj dostupnosti (*»Pa ja, ja se nemrem požalit...koga god sam nazvala sam dobila i socijalnog radnika i i ambulantu za njega, i..ali svugdje sam imala dobro iskustvo...« S4*), pomoći

(»...pomoć od strane službenih osoba, mislim kad god sam nazvala za nekakav problem, on se pokušao riješiti...« S3) i podršci (»...centar za udomiteljstvo, tim kod njih da...kod njih imaš beskrajnu podršku, to da...« S5), dok drugi (najviše udomitelji iz Bjelovara) navode kako su nezadovoljni (»Pa baš i nisam zadovoljna tim, ni s podrškom ni pomoći uglavnom se borimo sami...« S9), a nezadovoljnost proizlazi iz slabe pomoći od strane stručnjaka (»A mislim da nam je jako slaba pomoć...« S11), nezainteresiranošću stručnjaka (»Nemam uopće osjećaj da su zainteresirani, zbilja imam osjećaj da smo mi sami u tome što se tiče našeg centra.« S11) te nedostupnosti stručnjaka (»...znači u tih prvih godinu dana nisi imao nikakav oslonac ako se nisi snašao sam...i mislim da je tu, znaš, veliki, po meni barem, veliki problem...« S5). Govoreći o ulozi supervizije za udomitelje kao sredstvu pomoći i podrške u obavljanju udomiteljstva javljaju se dva različita mišljenja od strane udomitelja, pa tako jedni navode kako preferiraju individualni rad (»...mislim da nema u biti potrebe za tim supervizijama, zato jer, svaki problem je individualan...i mislim da je bolje kad se rješava individualno...« S3), dok drugi udomitelji vide potrebu za supervizijama kao i supervizorima u obavljanju udomiteljstva (»...nisam zadovoljna, jer ih nema.« S9; »Ne postoje supervizije za udomitelje...Svakako ih je nužno organizirati uz podršku nadležnog ministarstva.« S10).

Napomenimo kako je redovita supervizija udomitelja propisana Zakonom o udomiteljstvu (NN, 90/2011, 78/2012), a iz prethodnih podataka vidljivo je kako se ona ne provodi u skladu sa zakonom. Sukladno navedenim podacima smatramo kako je potrebno osigurati dovoljan broj stručnjaka koji rade na poslovima udomiteljstva te supervizora za udomitelje kako bi se podigla kvaliteta rada Timova za udomiteljstvo te samim time i pružila veća pomoć i podrška udomiteljima.

b) Uloga civilnog društva

Udomitelji iskazuju različita mišljenja o ulozi civilnog društva u obavljanju udomiteljstva, pa tako jedni procjenjuju kako udruge nisu značajne u obavljanju udomiteljstva (»...nisam u udruzi, bila sam prvu godinu i procijenila sam da je to...nije mi značajno...« S3; »Ne nisam baš zadovoljna s tim jer...i onda sam se raščlanila...od toga, ne vidim ništ...ak me razmeš, ne vidim

Udomiteljstvo djece u Hrvatskoj...

koristi...« S7), dok drugi navode kako su zadovoljni radom organizacija civilnog društva («S udrugama, s Inkluzijom sam jedino imala neke veze, jer su one i preko Inkluzije i došle k nama...zadovoljna sam s njima...« S4).

Naravno, ono što smatramo potrebnim naglasiti, gledajući rezultate analize podataka o ulozi civilnog društva i javnog/državnog sektora u obavljanju udomiteljstva, jest činjenica da ovo nikako ne predstavlja eprezentativan uzorak udomitelja, te da kao takav ne omogućuje uopćavanje rezultata na cjelokupnu populaciju udomitelja u Republici Hrvatskoj. Također, mišljenja smo kako je od velike važnosti da se sve više ide u smjeru socijalnog rada u organiziranju zajednice kada se govori o udomiteljstvu, odnosno da se stvori bolja i kvalitetnija mreža uzajamne pomoći državnih institucija socijalne skrbi i nevladinih organizacija te samih udomitelja koja bi obuhvaćala cjelokupno područje Republike Hrvatske, a protekom vremena i suradnja na međunarodnoj razini. Nadalje, mišljenja smo da je uloga organizacija civilnog društva od velike važnosti za daljnji razvoj udomiteljstva u Republici Hrvatskoj te da u obavljanju udomiteljstva, kako bi ono bilo što kvalitetnije, udomiteljima treba osigurati adekvatan sustav podrške kroz redovite supervizije i grupe samopomoći udomitelja, što u svojim radovima navode i Kletečki Radović i Kregar Orešković (2005) te Laklija (2011).

c) Uloga neformalne socijalne mreže

Udomitelji su najzadovoljniji pomoći i podrškom pruženoj od strane svojih neformalnih socijalnih mreža, odnosno od strane drugih udomitelja («...velika podrška smo jedni drugima udomiteljima, izmjenjujemo iskustva i to.« S11; »od drugih udomitelja, jer oni najbolje razumiju u kakvim smo mi situacijama...« S9), susjeda («Susjedi su predivni...zaista istina...tolko lijepo oni s ovim djevojčicama postupaju...to, pitaju, to nose voće iz vrtova...« S4), prijatelja («A prijatelji...svi lijepo prihvaćaju tu djecu kao da su iz naše obitelji, nikakvu razliku nitko ne radi.« S9) te svoje obitelji («Prvo podrška svoje obitelji, jer ne bi se opće s tim ja odlučila baviti da nismo svi skupa znači donesli takvu odluku...« S3; »...pa moja obitelj cijela sudjeluje u pomoći oko udomljene djece, tako da s tim nemam problema.« S9).

Mišljenja smo da neformalna socijalna mreža čini izuzetno važan sustav podrške u obavljanju udomiteljstva, a posebice obitelji i prijatelji budući da su nam oni najbliže (kako emocionalno, tako često i geografski gledano) i najlakše nam se njima obratiti za pomoć, što možemo iščitati i iz brojnih drugih radova i rezultata istraživanja (npr.: Brajša-Žganec i sur., 2005; Ivković i Žižak, 2010; Laklija, 2011).

4.3. Mogućnosti unapređenja udomiteljstva na području Republike Hrvatske

Drugo istraživačko pitanje bilo je usmjereno na dobivanje informacija od strane udomitelja i stručnjaka o mogućnostima unapređenja udomiteljstva na području Republike Hrvatske. Dobiveni podaci ukazuju na mnogobrojne mogućnosti unapređenja udomiteljstva na području Republike Hrvatske, a navedeno tematsko područje (*tablica 4*) obuhvaća osam specifičnih tema i njima pripadajućih kategorija.

Tablica 4. *Mogućnosti unapređenja udomiteljstva na području Republike Hrvatske*

Tema	Kategorija
Informiranje i jačanje svijesti o udomiteljstvu	Objavljivati kratke knjige, brošure Napraviti državnu <i>web</i> stranicu udomiteljstva Promidžba udomiteljstva Poticanje udomiteljstva
Unapređenje kvalitete udomljavanja	Povećanje opsega i dostupnosti edukacija za udomitelje Određeni prioriteti udomljenoj djeci od strane lokalne zajednice
Unapređenje kvalitete rada stručnjaka	Potreba za povećanjem broja stručnjaka koji rade na poslovima udomiteljstva Veća uloga procjene stručnjaka u procesu udomljavanja Potreba stručnjaka za supervizijom Napraviti registar udomitelja
Potreba za promjenom uvjeta za dobivanje dozvole za obavljanje udomiteljstva	Potreba za promjenom pravilnika kojim se uređuju stambeni uvjeti za smještaj u udomiteljsku obitelj Potreba za promjenom regulacije udomiteljstva obzirom na dob udomitelja

	Potreba za promjenom uvjeta za obavljanje udomiteljstva obzirom na obrazovanje
Potreba za promjenom regulacije mirovinskog i zdravstvenog osiguranja za udomitelje	Plaćanje doprinosa od strane države Omogućiti udomiteljima i uplaćivati doprinose za mirovinsko i zdravstveno osiguranje
Potreba za promjenom zakonodavnog okvira	Nedostajanje naknade za udomitelje tijekom korištenja roditeljskog dopusta Posložiti zakonske regulative vezane uz zaposlenost i vlastite prihode udomitelja Napraviti distinkciju u opskrbnini ovisno o stanju udomljenog djeteta Povećati naknade udomiteljima Prestrukturiranje naknada Za vrijeme adaptacije osloboditi udomitelje radnog odnosa
Potreba za profesionalizacijom udomiteljstva	Priznavanje udomiteljstva kao zanimanja, posla, struke
Novi oblici organizacije udomiteljstva	Izdvajanje udomiteljstva u posebnu instituciju Privatne agencije u dogovoru s državom

a) Informiranje i jačanje svijesti o udomiteljstvu

Po ispitivanju procesa udomljavanja te iskustava udomitelja s dostupnom pomoći i podrškom željeli smo saznati gdje udomitelji i socijalni radnici vide mogućnosti unapređenja udomiteljstva na području Republike Hrvatske.

Kao prvo, sudionici istraživanja navode kako je potrebno informirati javnost o udomiteljstvu te podići svijest o udomiteljstvu kroz objavu kratkih knjiga i brošura (*«...bilo bi krasno kad bi se mogli objavljivati kratke knjigice, brošure, recimo: što sa zlostavljanim djetetom, što sa djetetom kada dođe na smještaj...» S2*), stvaranjem državne web stranice udomiteljstva (*«...premalno se priča o udomiteljstvu...odimo na bilo koju zemlju Europe, sve imaju stranice udomiteljstva...imaju državnu stranicu kao prvo...to je nešto šta mi još uvijek...nije zaživjelo...» S2*), promidžbom udomiteljstva (*«...potrebno je raditi na promidžbi*

udomiteljstva.« S10) te poticanjem na udomiteljstvo («...da treba ljudima malo više, da treba ljude potaknut na udomiteljstvo...« S5).

Naglašavajući ponovno regionalne razlike u rasprostranjenosti udomiteljstva na području Republike Hrvatske možemo zaključiti kako je potrebno popularizirati udomiteljstvo, što naglašava i Butković (2005), a jedan od načina za populariziranje udomiteljstva definitivno je putem informiranja građana o udomiteljstvu, kako kroz povećanje publikacija na temu udomiteljstva (od samog informiranja o udomiteljstvu do praktičnih publikacija za pomoć udomiteljima u obavljanju udomiteljstva) tako i izradom službene državne *web* stranice o udomiteljstvu na kojoj bi bile sve potrebne informacije. Dakle, kome se obratiti za ulazak u sam proces udomljavanja, kojim zakonima i pravilnicima je regulirano udomiteljstvo, koji dokumenti su potrebni za predaju zahtjeva za dobivanje dozvole za obavljanje udomiteljstva, gdje se obratiti za pomoć i slično, te na taj način promovirati pozitivnu sliku udomiteljstva što kao konkretnu smjernicu razvoja udomiteljstva navodi i Laklija (2011), pridodajući važnost otvaranja novih komunikacijskih kanala (poput kriznog telefona za udomitelje te mobilnih timova podrške).

b) Unapređenje kvalitete udomljavanja

Kao smjernice za unapređenje kvalitete samog udomljavanja sudionici istraživanja navode povećanje opsega i dostupnosti edukacija za udomitelje (*»Edukacije bi trebale biti opsežnije, te ih je potrebno omogućiti udomiteljima i izvan CZSS, odnosno isto bi trebali provoditi i druge ustanove, udruge i sl.« S10) te postojanje određenih prioriteta udomljenoj djeci od strane lokalne zajednice («Pa možda da im lokalna zajednica recimo, omogućuju upis u vrtić djetetu, da imaju ta djeca udomljena prioritet u vrtić, upis u neke igraonice...« S8).*

Mišljenja smo da bi navedene smjernice koje navode stručnjaci i udomitelji, a tiču se unapređenja edukacija za udomitelje, te postojanje sustavne podrške udomiteljima i udomljenoj djeci (primjerice kroz postojanje različitih usluga u lokalnoj zajednici), mogli podići kvalitetu udomljavanja u pripremljenoj fazi udomiteljskih obitelji i tijekom smještaja

udomljene djece. Također, smatramo da je ove nalaze važno uzeti u obzir u kontekstu novih reformi izvaninstitucionalne skrbi na razini cijele Republike Hrvatske, a otvaraju i prostor za djelovanje organizacija civilnog društva kroz projektne i slične aktivnosti.

c) Unapređenje kvalitete rada stručnjaka

Kako bi se povećala kvaliteta rada stručnjaka koji rade na poslovima udomiteljstva prije svega potrebno je ojačati postojeće kapacitete redovitim supervizijama za stručnjake (*»Uvijek...naravno da mi imamo sto dilema, svaki dan...« S8 (OA: misli se na superviziju)) te pridavanjem veće uloge procjene stručnjaka u procesu udomljavanja (*»Dakle, mi bi morali moći, jel...bez straha od toga da će se neko žaliti, da će ne znam imat neke reperkusije, unutar upravnog postupka, imat svoje neko pravo, stručnu procjenu, diskreciono pravo da kažemo tu nam nešto ne ide u dinamici obitelji, ne štima, a ovog časa ne možemo procijenit što je to...jer nemamo za to metar...« S8). Također, sudionici istraživanja navode i potrebu povećanja broja stručnjaka koji rade na poslovima udomiteljstva (*»...kroz prvu godinu adaptacije mislim da treba daleko puno veći broj stručnih ljudi bit, koji će znači tebi bit nekakva produžena ruka, ili bit barem na raspolaganju kad trebaš...« S5), kao i novim podružnicama (*»Pa definitivno nekakve podružnice, znaš...nekakve proširene ruke...« S5) te volonterima/asistentima (*»...barem tih volontera, asistenata daleko puno više koje država treba plaćati.« S5).*****

Laklija (2011) u svom radu također navodi kako je potrebno zaposliti nove stručnjake ako želimo unaprijediti sustav javne skrbi za djecu, privući nove udomitelje te zadržati one postojeće. Kada pogledamo omjer broja korisnika po stručnjaku, a prema prikupljenim podacima taj broj varira od 110 do 220 obitelji po socijalnom radniku (*»...dok sam radio u Vrbovcu, tamo je bilo negdje oko 220 obitelji po socijalnom radniku, uz te obitelji idu i korisnici...« S2; »u Zagrebu je to negdje između 110, 120 obitelji, 125 je nekakav vrh koji smo do sada imali...« S2), možemo zaključiti da socijalni radnik fizički ne može stići jednom mjesečno obići svaku obitelj, pa čak ni jednom u dva mjeseca, što definitivno nije u najboljem interesu ni korisnika, ni udomiteljske obitelji koja brine o njemu. Smatramo da*

Udomiteljstvo djece u Hrvatskoj...

ono što je slučaj u udomiteljstvu, pa tako i u cijelom sustavu socijalne skrbi u Hrvatskoj, jest nepobitna činjenica da nedostaje radnih mjesta za stručnjake pomagačkih i ostalih profesija, te upravo zbog toga vlada nezadovoljstvo na radnim mjestima, a sam sustav socijalne skrbi funkcionira na načelu »gašenja požara« (*»...ja imam dojam da mi ponekad samo gasimo požare...« S2*), umjesto na načelu prevencije i načelu rane intervencije. Nadalje, kao odličnu smjernicu stručnjaci navode i pravljenje registra udomitelja (*»...još uvijek mi imamo situaciju da mi nemamo nekakav registar udomitelja koji je vidljiv kolegi u Splitu, u Varaždinu i meni...« S2*) kako bi što kvalitetnije i učinkovitije obavljali svoj posao. Iz analize podataka saznali samo da više od polovice djece smještene u udomiteljskim obiteljima u Varaždinu dolazi iz drugih krajeva Hrvatske (*»...od tih 280 djece oko recimo 130 djece je smješteno iz područja nadležnosti našeg centra Varaždina, dok ova druga polovica, nekih 140, 150 djece dolazi praktički iz cijele Hrvatske. Znači imamo smještaj djece od Rijeke, čak Dubrovnika, Splita, Zadra, Gospića.« S1*) što definitivno upućuje na postojanje problema koji proizlazi iz regionalnih razlika u rasprostranjenosti udomiteljstva jer smatramo kako je za kvalitetniji psihofizički razvoj djece bitno da ostanu u poznatom okruženju. Slično nam govore i podaci sudionika istraživanja (stručnjaka) iz Zagreba te se naglašava intencija da djeca ostanu u lokalnim zajednicama odakle potječu (*»Treba biti intencija da ljudi ostanu u lokalnim zajednicama odakle potječu...i mene užasno brine što se događa sa našom djecom koja su sedam do deset godina u Zagrebu i onda ih nemamo di smjestiti pa ih smještavamo izvan Zagreba...to procjenjujem da nisu dobre priče i da to treba mijenjati...« S2*).

Laklija (2011) navodi kako bi se stvaranjem baze udomitelja na nacionalnoj razini te boljim umrežavanjem centara za socijalnu skrb omogućilo bolje praćenje i znanje o resursima kojima lokalna zajednica raspolaže, a samim time i preveniralo smještanje djece izvan njihovih lokalnih zajednica u neke udaljenije krajeve, što bi po našem mišljenju definitivno utjecalo na poboljšanje kvalitete udomiteljstva.

d) Potreba za promjenom uvjeta za dobivanje dozvole za obavljanje udomiteljstva
Sljedeći aspekti mogućnosti unapređenja koje su udomitelji i socijalni radnici naveli odnose se na promjenu zakonodavnih okvira i pravilnika koji ih pobliže uređuju, pa tako navode da je potrebno promijeniti pravilnik kojim se uređuju stambeni uvjeti za smještaj u udomiteljsku obitelj na način da se dozvole kreveti na kat ovisno o kronološkoj dobi djeteta i njegovim psihofizičkim mogućnostima (*»...možda bi trebalo ono što pravilnik zabranjuje te krevete na kat, tu odredbu trebalo promijeniti, dozvoliti ovisno o kronološkoj dobi djeteta i njegovim psihofizičkim mogućnostima...« S1*), budući da djeca u neudomiteljskim obiteljima također spavaju u krevetima na kat te se time ne ugrožava njihov psihosocijalni razvoj (*»...ja mislim da su možda u nekim stvarima preoštri...mm...mišljenja sam da recimo ovi kreveti na kat koje su maknuli iz ovog... smatram da u normalnim obiteljima, znači neudomiteljskim obiteljima djeca spavaju u krevetima na kat...i funkcioniraju ljudi, žive normalno...« S3*).

Temeljem Pravilnika o stambenim, socijalnim i drugim uvjetima za obavljanje udomiteljstva (NN, 48/2008, čl. 5, st. 5) »Ležajevi ne smiju biti postavljeni jedan iznad drugog« što zapravo govori o nedozvoljenosti kreveta na kat u udomiteljskim obiteljima. Mišljenja smo da bi se ova odredba trebala promijeniti i glasiti: »Ovisno o psihofizičkim osobinama djeteta, Tim za udomiteljstvo odlučit će o dopuštenosti odnosno nedopuštenosti spavanja djeteta u krevetu na kat u udomiteljskoj obitelji.«. Također, mišljenja smo da su kreveti na kat uobičajena pojava u svakodnevnom životu građana, te da bi se djeci trebalo omogućiti spavanje u njima (ako su sigurni za spavanje djece odgovarajuće dobi) budući da svi udomitelji nemaju iste materijalne pa ni stambene uvjete. Naime, u gradovima, gdje pretežno prevladavaju stambene zgrade, stanovi su često ograničeni i nemaju dovoljno prostora za izgradnju novih/dodatnih soba za udomljeno dijete. Ovo je možda i jedan od razloga nedovoljne razvijenosti urbanog udomiteljstva uz dodatne razloge kao što su primjerice ubrzan tempo života i prezaposlenost stanovnika u urbanim zonama. Popratno tome, dolazi do smještaja djece u ruralne zone gdje obitelji žive pretežno u kućama, s okućnicama i vrtovima, te imaju više mogućnosti za preuređenje stambenog prostora, a i sam tempo života se bitno razlikuje

od onog u urbanim dijelovima države. Upravo iz tog razloga jedan od naših prijedloga je poraditi na povećanju urbanog udomiteljstva u Republici Hrvatskoj.

Nadalje, udomitelji i stručnjaci navode da je potrebno promijeniti regulaciju udomiteljstva s obzirom na dob udomitelja na način da se godine kao uvjet za obavljanje udomiteljstva stave na procjenu Timu za udomiteljstvo umjesto postojećeg zakonskog ograničenja dobi udomitelja (*»Treba maknuti iz zakona tu odredbu koju sam sad spomenula, znači da se djeca ne smiju više smještavat udomiteljima koji su navršili 65 godina života...to treba staviti, tu procjenu timu za udomiteljstvo...« S1; »Ja mislim da dokle mogu bi bilo OK, ne bi granice nikad postavila...neka procjena centra...« S3*) te da bi udomiteljske obitelji starijih udomitelja, nakon sustavnih procjena i edukacija, mogle biti prigodne za udomljavanje majke s djecom (*»...možda bi to trebalo na taj način da bi ti sa 60 godina možda mogli udomljavati ove majke sa djecom...« S3*). Stručnjaci navode i kako bi se kao uvjet za dobivanje dozvole za obavljanje udomiteljstva trebalo propisati minimalno završeno srednjoškolsko obrazovanje (*»...smatram da je za nove udomitelje nužan uvjet srednjoškolsko obrazovanje...«S12; »Potrebno je promijeniti odredbu vezanu uz stupanj školovanja, to jest odrediti potrebu srednje stručne spreme, češćeg usavršavanja i edukacije udomitelja...« S10*).

Zakonom o udomiteljstvu (NN, 90/2011, 78/2012, čl. 20) stavkom 3 propisano je da *»zahtjev za izdavanje dozvole za obavljanje udomiteljstva ne može podnijeti osoba starija od 60 godina, osim kod srodničkog udomiteljstva«, a ista odredba se »ne odnosi na udomitelje koji podnose zahtjev za obnavljanje dozvole za obavljanje udomiteljstva.«* što nam govori stavak 4; dok je stavkom 5 propisano da *»udomitelju koji je navršio 65 godina ne može se odobriti smještaj novih korisnika, osim kod srodničkog udomiteljstva«*. Smatramo da bi odredbu iz čl. 20, st. 3 Zakona o udomiteljstvu (NN, 90/2011, 78/2012) trebalo promijeniti tako da glasi: *»Osobe starije od 60 godina isključivo mogu udomljavati ugrožene majke s djecom, ovisno o svojim psihofizičkim sposobnostima, a za čiju je procjenu nadležan Tim za udomiteljstvo«, dok bismo odredbu čl. 20, st. 5 promijenili da glasi: »Udomitelju koji je navršio 65 godina može se odobriti smještaj novih korisnika uz pozitivno mišljenje Tima za udomiteljstvo*

Udomiteljstvo djece u Hrvatskoj...

ukoliko je to u najboljem interesu korisnika.« Zašto smještati ugrožene majke s djecom u nove udomiteljske obitelji gdje su udomitelji stariji od 60 godina? Smatramo da osobe starije od 60 godina i dalje mogu obavljati svakodnevne aktivnosti i biti od izuzetne pomoći i podrške ugroženim majkama s djecom koje se ne mogu nigdje smjestiti. Na taj način stvorio bi se odnos koji slični odnosu majka/otac – kćer, a na relaciji udomitelj - dijete taj bi odnos sličio odnosu baka/djed – unuk/-a, što bi doprinijelo pozitivnom psihofizičkom razvoju korisnika. Također, smatramo da godine ne bi trebale biti uvjetom za smještaj novih korisnika u uhodane udomiteljske obitelji s dugogodišnjim iskustvom u obavljanju udomiteljstva.

- e) Potreba za promjenom regulacije mirovinskog i zdravstvenog osiguranja za udomitelje

Također, udomitelji i stručnjaci navode kako je potrebno promijeniti regulaciju mirovinskog i zdravstvenog osiguranja kako bi se udomiteljima omogućilo uplaćivanje doprinosa (*»...trebalo bi se im omogućiti i plaćati, znači, taj staž za mirovinsko i zdravstveno...« S1*), ili da im država iz proračuna uplaćuje doprinose (*»...trebala bi država ako misli razvijati udomiteljstvo, ako misli napraviti kvalitetno deinstitutionalizaciju, hmm, ovoga, razmišljati o plaćanju tih doprinosa udomiteljima, barem ovim specijaliziranim...« S1*).

Mišljenje smo da bi se promjenom regulacije mirovinskog i zdravstvenog osiguranja potaknulo i motiviralo građane, a posebice one mlađe od 40 godina, na udomljavanje što bi pozitivno utjecalo na promociju udomiteljstva, pogotovo u područjima gdje udomiteljstvo nije tradicionalno razvijeno.

- f) Potreba za promjenom zakonodavnog okvira

Uz promjenu regulacije socijalnih prava, udomitelji i stručnjaci navode i promjenu zakonodavnog okvira kojim se uređuju prava i obveze iz radnog odnosa budući da nedostaje roditeljski dopust za udomitelje i naknada tijekom njega (*»...to nedostajanje tipa...ajmoreć...porodiljnog...negdje mislim u zakonu stoji da udomitelj ima pravo, ali mu za to vrijeme sva prava iz radnog odnosa miruju...znači on nema nikakvu naknadu...« S2*), te da

Udomiteljstvo djece u Hrvatskoj...

bi trebalo promijeniti zakonske regulative vezane uz zaposlenost i vlastite prihode udomitelja koja često stvara probleme kod udomljavanja najmlađe djece (*»...vi s jedne strane imate zakonsku regulativu koja ti kaže da udomitelj mora biti zaposlen i mora ostvarivati vlastite prihode, s druge strane imate bebicu koja je stara tri dana, koja ne može u vrtić ništa, i moraš imati udomitelja koji je zapravo doma...dakle, ta nekakve stvari riješiti...« S2*).

Što se tiče radnog i socijalnog prava udomitelja (dakle, prava koja proizlaze iz radnih odnosa, te prava iz mirovinskog i zdravstvenog osiguranja) mišljenja smo da bi trebalo postupiti u skladu s mišljenjima sudionika istraživanja te omogućiti udomiteljima da se temeljem udomiteljstva mogu prijaviti na Hrvatski zavod za mirovinsko, odnosno na Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje te temeljem obavljanja udomiteljstva sami sebi uplaćivati doprinose budući da to do sada nije regulirano Zakonom o mirovinskom osiguranju (NN, 157/2013), a Zakonom o obveznom zdravstvenom osiguranju (NN 80/2013, 137/2013) udomitelji status osiguranika – člana obitelji mogu steći jedino preko svog supružnika/drugog osiguranog člana obitelji ili putem prijave kao poljoprivrednici, obrtnici i slično.

Uz navede promjene, sudionici smatraju da je potrebna i promjena zakonodavnog okvira kojim se uređuju naknade udomiteljima na način da se one prestrukturiraju (*»Pa uistinu se vidi mogućnost unapređenja, ovaj, prestrukturiranja cijele priče oko naknada...« S2*), da se napravi distinkcija u opskrbnini ovisno o stanju udomljenog djeteta (*»...ja bih možda napravila veću razliku između onih udomitelja koji nam imaju jako zahtjevnu djecu, ta opskrbina po meni bi trebala biti puno veća...« S1*) te da se naknade povećaju (*»...mislim da bi udomitelj lakše mogel raditi da mu se financijski to malo pojača...« S3*). Naposljetku, javlja se i prijedlog sudionika kako bi bilo dobro udomitelje osloboditi radnog odnosa za vrijeme adaptacije (*»...u tom razdoblju znači, ne znam od dva tjedna, mjesec dana bi bilo dobro, znači da udomitelj može ostati kod kuće zajedno sa tim djetetom...« S6*).

Iako u većoj mjeri prihvaćaju odredbe Zakona o udomiteljstvu, te drugih pravilnika o naknadama, udomiteljima su i dalje problem financije (Ivković i Žižak, 2010). Mišljenja smo

da bi se trebala napraviti veća distinkcija između naknada koje primaju udomitelji za obavljanje specijaliziranog, naspram tradicionalnog, udomiteljstva budući da su sami troškovi realno veći u obiteljima koje se bave specijaliziranim udomiteljstvom jer dosta troškova proizlazi iz uvećanih potreba samog korisnika koji je na smještaju.

g) Potreba za profesionalizacijom udomiteljstva

Udomitelji i stručnjaci također navode da se mogućnost unapređenja udomiteljstva vidi u profesionalizaciji udomiteljstva, odnosno da se ono prizna kao struka (*«...da se zbilja stvore nekakvi...ajmoreć suvremeni uvjeti...udomiteljstvo...udomiteljstvo da se prizna kao struka, jer mi ipak prolazimo edukacije...» S3*), zanimanje (*«...da bi se to udomiteljstvo trebalo regulirati kao zanimanje, kao i naše, ne znam, socijalnog radnika, kao svako drugo...» S1*), odnosno posao (*«...a nemam ništa protiv toga ako to postane jednog dana nekakav posao pa ljudi imaju i socijalno i staž i pristojnu plaću...» S4*).

Mišljenja smo da bi trebalo provesti profesionalizaciju udomiteljstva u Republici Hrvatskoj, a isto se navodi u brojnim radovima kada se govori o prijedlozima i smjernicama za poboljšanje kvalitete i unapređenje udomiteljstva (npr. Ivković i Žižak, 2010; Laklija, 2011 itd.). Smatramo da ono na što treba obratiti pozornost, kada se priča o profesionalizaciji udomiteljstva, jest omjer broja korisnika smještenih u institucijskim naspram broja korisnika smještenih u izvaninstitucijskim oblicima skrbi, a taj omjer za sobom povlači određena pitanja. Prvo pitanje koje se javlja jest kakvi su troškovi smještaja korisnika u institucijskim, a kakvi u izvaninstitucijskim oblicima skrbi? No, kako ovaj rad ne bi prešao unaprijed postavljene okvire, u nemogućnosti smo ponuditi odgovarajuće odgovore na prethodno postavljeno pitanje, te predlažemo da se provede sistemska analiza stanja obuhvaćajući cijelo područje Hrvatske. Ako bi se ekonomskom analizom došlo do podataka da je povoljnije za Republiku Hrvatsku i njen državni proračun uplaćivati plaću i doprinose udomiteljima, no što je to plaćanje troškova smještaja korisnicima u institucijskim oblicima skrbi, riješilo bi se ne samo pitanje smanjenja troškova u proračunu, već i pitanje niske stope zaposlenosti. Smatramo da bi se profesionalizacijom udomiteljstva javio i veći broj mlađih osoba (budući da u strukturi

udomitelja prema Ivković i Žižak (2010) prevladavaju osobe u dobi od 51 do 52 godine) te zatražio izdavanje zahtjeva za obavljanje udomiteljstva jer bi tada bili i ekonomski motivirani a s čime se slažu i sudionici istraživanja (*»...a na taj način bi se više motiviralo i mlade ljude da se odluče na udomiteljstvo...jer znači nama neka prosječna dob udomitelja bude tu negdje 47, 48 godina...mladi ljudi rjeđe, jer nisu baš stimulirani...« S1*). Dakle, ne samo da bi se ubrzao sam proces deinstitucionalizacije i smanjili troškovi državnog proračuna, već bi došlo i do porasta stope zaposlenih, a također, mišljenja smo i da bi došlo do povećanja kvalitete obavljanja udomiteljstva jer bi se stručnjake, koji trenutno rade u institucijama, moglo prebaciti na poslove udomiteljstva te na taj način povećati resurse socijalnih službi.

h) Novi oblici organizacije udomiteljstva

Naposljetku, stručnjaci mogućnost unapređenja udomiteljstva vide i u novim oblicima organizacije udomiteljstva, odnosno u privatnim agencijama koje bi se u dogovoru s državom bavile udomiteljstvom (*»...i negdje ja osobno mislim da su izlaz privatne agencije...u dogovoru sa državom i sve skupa...« S2*) te u izdvajanju udomiteljstva u posebnu instituciju (*»...ili izdvajanje udomiteljstva u posebnu instituciju...«S2*).

Smatramo da je izdvajanje udomiteljstva u poseban institut definitivno jedna od dobrih preporuka za unapređenje samog udomiteljstva, no zajedno s prethodno spomenutom profesionalizacijom udomiteljstva.

5. Ograničenja istraživanja

Uzorkovanje korišteno u našem istraživanju bilo je prigodno te je uključilo malen broj ispitanika a iz čega proizlazi nemogućnost uopćavanja ili generalizacije rezultata istraživanja na cjelokupnu populaciju udomitelja i stručnjaka. Iako kvalitativne metode obrade podataka na malim uzorcima ne omogućuju generalizaciju rezultata (Milas, 2005), nalazi ovakvih istraživanja omogućuju dublje razumijevanje s obzirom na to da je cilj kvalitativnog pristupa detaljno istražiti sudionikovu individualnu percepciju teme koja se istražuje kroz detaljan i

sistematičan pristup malom broju slučajeva.⁵ Nadalje, autorice Sladović Franz, Kregar Orešković i Vejmelka (2007) nalažu da je unutar područja skrbi za djecu prikladno provoditi kvalitativna istraživanja budući da je takvim pristupom primaran fokus analize upravo na specifičnom iskustvu koje je opisano od sudionika istraživanja. Također, moguća ograničenja istraživanja proizlaze i iz konstruiranih polustrukturiranih intervjua gdje je moguće da njima nisu obuhvaćeni svi relevantni aspekti postavljenih istraživačkih pitanja, dok pozitivnu stranu ogledamo u korištenju tehnike »licem u lice« prilikom prikupljanja podataka, kao i poštivanja etičkih načela prilikom provedbe istraživanja. Iako je zbog neanonimnosti postojala mogućnost nedovoljne otvorenosti ili neiskrenosti u odgovaranju tijekom same provedbe nije se javila nijedna etička dilema. Nadalje, kao mogući nedostatak istraživanja navodimo i to kako jedan od autora, prvostupnik socijalnog rada, nema mnogo iskustva u provođenju kvalitativnih metoda prikupljanja podataka, ali navedeni nedostatak ublažen je redovitom stručnom pomoći, vodstvom i kontrolom iskusnije istraživačice.

6. Zaključak

Potreba za deinstitutionalizacijom vidljiva je u brojnim dokumentima koje donose Vlada Republike Hrvatske i Ministarstvo socijalne politike i mladih, dok se poseban naglasak, prilikom provođenja deinstitutionalizacije, stavlja na udomiteljstvo. Ovim radom analizom prikupljenih podataka i pregledom dostupne literature, utvrđene su određene mogućnosti unapređenja udomiteljstva na području Republike Hrvatske poštivajući uključivanje korisnika kao važnih izvora podataka o pitanjima koja se njih tiču, ali i stručnjaka koji rade na poslovima udomiteljstva. Neke od mogućnosti unapređenja vidljive su u povećanju informacija o udomiteljstvu, umrežavanju centara za socijalnu skrb, izradi registra udomitelja, restrukturaciji cjelokupnog zakonodavnog okvira kojim je uređeno udomiteljstvo, poticanjem tzv. urbanog udomiteljstva, a ono što bismo i mi dodatno naglasili, u profesionalizaciji

⁵ Jasno je kako kvalitativni pristup ne pokušava reducirati podatke na numeričku formu, već je njegov cilj dublje i temeljitije ući u istraživanu problematiku generirajući što više ideja i koncepata, dok je fokus na interpretacijama i perspektivama sudionika istraživanja (Midgley, 2004 prema Sladović Franz, Kregar Orešković i Vejmelka, 2007).

udomiteljstva te zapošljavanju većeg broja stručnjaka. Kako je analiza pokazala da su odgovori stručnjaka i udomitelja veoma slični nije bilo potrebe uspoređivati njihove odgovore. Smatramo da navedene spoznaje, iako nisu reprezentativne, zasigurno doprinose razumijevanju cjelokupnog procesa udomiteljstva iz perspektive udomitelja i stručnjaka koji rade na poslovima udomiteljstva, te naglašavaju potrebu za reformom udomiteljstva u Republici Hrvatskoj dajući i konkretne prijedloge i smjernice za njezinu provedbu. Naravno, potrebna su daljnja istraživanja na ovu temu i to na razini cijele Republike Hrvatske, a posebice bi se važna pozornost, prilikom novih istraživanja, trebala posvetiti regionalnim nejednakostima udomiteljstva, izdvajanju djece iz njihovih primarnih sredina tijekom procesa udomljavanja, specijaliziranom udomiteljstvu te oblicima pomoći i podrške udomiteljima tijekom procesa udomljavanja, također, prijedlog za daljnja istraživanja jest i sistemska analiza troškova institucionalnog i izvaninstitucionalnog smještaja korisnika na nacionalnoj razini te *cost-benefit* analiza profesionalizacije udomiteljstva. Uz date preporuke, mišljenje autora je da povećanjem postojećih resursa, udomiteljstvo ima vrlo dobre potencijale za daljnji razvoj i unapređenje.

Literatura:

- Ajduković, Marina (2014). Kako izvještavati o kvalitativnim istraživanjima? Smjernice za istraživače, mentore i recezente, *Ljetopis socijalnog rada*, 21(3):345-366
- Baum, C. Angela; Crase, Jasper Sedahlia; Crase, Lee Kirsten (2001). Influences on the decision to become or not become a foster parent, *Families in Society: The Journal of Contemporary Human Services*, 82(2):202-213
- Brajša Žganec, Andreja; Kuterovac Jagodić, Gordana; Škrabić Aničić, Ines (2005). Funkcioniranje obitelji i važnost obitelji za razvoj djece u udomiteljstvu, u: Brajša Žganec, Andreja; Keresteš, Gordana; Kuterovac Jagodić, Gordana (ur.). *Udomiteljstvo: Skrb o djeci izvan vlastite obitelji*, Zagreb: Udruga za inicijative u socijalnoj politici – UISP, str. 15-40
- Braun, Virginia; Clarke, Victoria (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2):77-101

Udomiteljstvo djece u Hrvatskoj...

Butković, Ana (2005). Udomiteljstvo u Hrvatskoj - sustav i postojeće stanje, u: Brajša Žganec, Andreja; Keresteš, Gordana; Kuterovac Jagodić, Gordana (ur.). *Udomiteljstvo: Skrb o djeci izvan vlastite obitelji*, Zagreb: Udruga za inicijative u socijalnoj politici – UISP, str. 9-14

Ivković, Đurđica; Žižak, Antonija (ur.). (2010). *Udomiteljstvo djece u Hrvatskoj: analiza stanja i prijedlog smjernica*, Zagreb: UNICEF Ured za Hrvatsku

Kletečki Radović, Marijana; Kregar Orešković, Klaudija (2005). Kvalitativna iskustva udomitelja, *Ljetopis studijskog centra socijalnog rada*, 9(1):67-88

Laklija, Maja (2011). Pristupi udomiteljskoj skrbi za djecu u svijetu i čimbenici koji utječu na ishode udomiteljstva, *Revija za socijalnu politiku*, 18(3):291-309

Laklija, Maja (2012). Doprinos socio-demografskih i psiho-socijalnih obilježja udomitelja objašnjenju motiva udomitelja za bavljenje udomiteljstvom djeteta, *Ljetopis socijalnog rada*, 19(1):119-144

Matković, Teo (2006). Koliko isključeni? Sociodemografski profil, zapošljivost i socijalni kapital siromašnih radnika i kućanstava bez zaposlenih u Hrvatskoj, *Revija za socijalnu politiku*, 13(3-4):271-291

Milas, Goran (2005). *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima*, Jastrebarsko: Naklada Slap

Ministarstvo socijalne politike i mladih (2014). *Mjesečno statističko izvješće lipanj 2014.*, http://www.mspm.hr/djelokrug_aktivnosti/socijalna_skrb/statisticka_izvjesca/mjesecna_izvjesca_2012, (6. 3. 2015.)

Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi (2010). *Plan deinstitucionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2011. – 2016. (2018.)*, Zagreb: Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi

Pravilnik o stambenim, socijalnim i drugim uvjetima za obavljanje udomiteljstva, *Narodne novine*, br. 48/2008

Reeve, Johnmarshall (2010). *Razumijevanje motivacije i emocija*, Jastrebarsko: Naklada Slap

Savanović, Nives (2010). Kvalitetno udomiteljstvo djece i odraslih osoba iz perspektive udomitelja na području Baranje, *Ljetopis socijalnog rada*, 17(2):223-239

Sladović Franz, Branka; Kregar Orešković, Klaudija; Vejmelka, Lucija (2007). Iskustvo života u dječjem domu: Kvalitativna analiza izjava mladih, *Ljetopis socijalnog rada*, 14(3): 553-578

Vejmelka, Lucija (2012). *Okolinske i osobne odrednice nasilja među djecom u dječjim domovima*, doktorska disertacija, Zagreb: Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada

Vlada Republike Hrvatske (2011). *Strategija razvoja sustava socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2011.-2016.*, Zagreb: Vlada Republike Hrvatske

Zakon o mirovinskom osiguranju, *Narodne novine*, br. 157/2013

Zakon o obveznom zdravstvenom osiguranju, *Narodne novine*, br. 80/2013, 137/2013

Zakon o udomiteljstvu, *Narodne novine*, br. 90/2011, 78/2012

Zakon o ustrojstvu i djelokrugu ministarstva i drugih središnjih tijela državne uprave, *Narodne novine*, br. 150/2011, 22/2012, 39/2013, 148/2013

Prilog 1. Primjeri pitanja polustrukturiranog intervjua za udomitelje

1. Što Vas je potaknulo na udomljavanje? (Kako ste saznali za ovaj oblik izvaninstitucionalne skrbi za djecu?)
 2. Koliko dugo ste udomitelj?
 3. Koliko djece udomljavate?
 4. Koliko dugo je trajao proces dobivanja dozvole za obavljanje udomiteljstva?
 5. Kako vidite pomoć i podršku u obavljanju udomiteljstva? (Koliko ste zadovoljni dobivenom pomoći i podrškom? Kako bi to moglo bolje?)
 - a) Kako vidite pomoć i podršku od strane stručnih djelatnika CZSS?
 - b) Kako vidite pomoć i podršku od strane obitelji i prijatelja?
 - c) Kako vidite pomoć i podršku od strane lokalne zajednice?
 - d) Kako vidite pomoć i podršku od strane organizacija civilnog društva
 - e) Koliko ste zadovoljni naknadama za obavljanje udomiteljstva?
 - f) Koliko ste zadovoljni edukacijama koje ste pohađali prilikom stjecanja dozvole za obavljanje udomiteljstva?
 - g) Koliko ste zadovoljni supervizijama?
-

- h) Što mislite o uvjetima za stjecanje dozvole za obavljanje udomiteljstva koje propisuje Zakon o udomiteljstvu?
6. Što mislite koji su pozitivni aspekti procesa udomljavanja?
7. Što mislite koji su negativni aspekti procesa udomljavanja?
8. Gdje i na koji način vidite mogućnosti unapređenja udomiteljstva na području RH?

Prilog 2. *Primjeri pitanja polustrukturiranog intervjua za stručnjake*

1. Kako teče proces udomljavanja kod obitelji na području za koje ste nadležni? (Koliki je prosjek trajanja cjelokupnog procesa dobivanja dozvole za udomiteljstvo?)
2. Što mislite koji su pozitivni aspekti procesa udomljavanja?
3. Što mislite koji su negativni aspekti procesa udomljavanja?
4. Kako vidite mogućnosti unapređenja udomiteljstva na području RH?
- a) Što mislite o uvjetima za stjecanje dozvole za obavljanje udomiteljstva koje propisuje Zakon o udomiteljstvu?
- b) Što mislite o naknadama za obavljanje udomiteljstva?
- c) Što mislite o edukacijama koje pohađaju potencijalni udomitelji prilikom stjecanja dozvole za obavljanje udomiteljstva?
- d) Postoje li supervizije za udomitelje? (Koliko često se odvijaju? Tko ih provodi?)
- e) Gdje vidite pomoć i podršku udomiteljima od strane njihove lokalne zajednice?

Teodor Sabolić*

Lucija Vejmelka*

FOSTER CARE IN CROATIA FROM THE PERSPECTIVE OF FOSTER PARENTS AND PROFESSIONALS

Abstract

In many official documents of the Croatian Government and relevant government departments concerning the process of deinstitutionalization, foster care is cited as a priority form of non-institutional care. The purpose of this paper is to describe the process of foster care for children in Croatia and to present the results of research conducted with foster parents and experts, in the form of improving foster care. The entering into foster care process begins with a motivation and a decision of potential foster parents to embark upon the journey, followed by completing of an application to the local social welfare center, selection carried out by the team which oversees the foster care process, training of foster parents before they obtain a license to perform foster care, and finally - the placement of the foster child in the foster family. The research was conducted with foster parents (N=6), social workers (N=3) and psychologists (N=3), thereby respecting the plurality of various viewpoints. Data was collected with a semi-structured interview and then qualitatively analyzed using the thematic analysis. Analysis of the data showed that foster parents and experts are generally satisfied with the actual process of adopting and that foster parents have help and support from their family and friends. Some of the guidelines that participants in the study pointed out as possibilities of improving foster care are related to the increase of available information on foster care, the change of legislative framework, the professionalisation of foster care, and as an important problem they highlighted the lack of experts working in the foster care system.

Key words: *possibilities of improving foster care, perspective of foster parents and professionals, the process of foster care*

* HR- 42 000 Varaždin, s.teodor@gmail.com

* Department of Social Work at Faculty of Law, University of Zagreb, Nazorova 51, HR- 10 000 Zagreb, lvejmelka@pravo.hr